

ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ОСОБИ ВИННОГО ПРИ ПРИЗНАЧЕННІ БІЛЬШ М'ЯКОГО ПОКАРАННЯ НІЖ ПЕРЕДБАЧЕНО КРИМІНАЛЬНИМ ЗАКОНОДАВСТВОМ: ПОРІВНЯЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА З ЗАРУБІЖНИМИ КРАЇНАМИ

PECULIARITIES OF TAKING INTO ACCOUNT THE IDENTITY OF THE GUILTY PERSON WHEN IMPOSING A PUNISHMENT THAT IS MORE LENIENT THAN THAT PROVIDED FOR BY THE CRIMINAL LAW: COMPARATIVE LEGAL CHARACTERISTICS WITH FOREIGN COUNTRIES

Димитрієва Т.В., аспірант кафедри державно-правових дисциплін,
кримінального права та процесу
Харківський національний педагогічний університету імені Г.С. Сковороди

У даній статті розглядаються проблемні питання, пов'язані з врахуванням особи винного при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено Кримінальним кодексом України та нормами що зазначені в кримінальних кодексах зарубіжних країн, порівнюється практика застосування норм іноземними державами.

На підставі проведеного дослідження норм врахування особи винного при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, які містяться в кодексах деяких зарубіжних держав, було встановлено положення котрі в свою чергу розширюють та більш детально аналізують особу винного у вчиненні кримінального правопорушення.

Вивчення особи винного є одним із найважливіших елементів при досудовому розслідуванні та в процесі судового розгляду кримінального провадження. Без виявлення та аналізу відомостей про особу котра вчинила кримінальне правопорушення неможливо успішно реалізувати мету покарання, визначити ступінь суспільної небезпеки та призначити справедливе кримінальне покарання особі, яка вчинила кримінальне правопорушення.

На підставі аналізу положень Кримінальних кодексів України, Литовської Республіки, Швеції, Данії, Іспанії, Австрії та Федеративної Республіки Німеччини, котрі в свою чергу закріплюють положення, щодо особливостей врахування особи винного при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом у даній статті формулюються висновки спрямовані на вдосконалення законодавчої регламентації ст. 69 Кримінального кодексу України. Практика призначення більш м'якого покарання ніж передбачено кримінальним законодавством зарубіжних країн залежить від юрисдикції, а також культурних особливостей кожної окремої держави. У Кримінальних кодексах зазначених країн встановлено, що при призначенні покарання слід враховувати різні аспекти суб'єкта кримінального правопорушення, зокрема це може бути вина особи у кримінальному правопорушенні, співпраця з правоохоронними органами, та інші чинники.

Подальший аналіз практики зарубіжних держав щодо врахування особи винного при призначенні більш м'якого покарання ніж передбачено законом, може забезпечити внесенню змін до статті 69 КК України, а також ініціювати удосконалення застосування аналізованого правового механізму в практиці вітчизняного судочинства при призначенні покарань.

Ключові слова: покарання, призначення покарання, більш м'яке покарання ніж передбачено законом, особа винного, суб'єкт кримінального правопорушення, обвинувачений, злочин, кримінальне правопорушення.

The article examines problematic issues regarding the consideration of the identity of the guilty person when imposing a milder punishment than that provided for by the Criminal Code of Ukraine and the norms determined by the criminal codes of foreign countries, and also compares the practice of applying the norm of the Criminal Code of Ukraine. foreign countries

On the basis of the conducted study of the norms regarding taking into account the identity of the guilty party when imposing a sentence that is milder than the one prescribed by law, which are contained in the codes of some foreign countries, provisions have been established, which in turn expand and analyze in more detail the identity of the guilty person in the commission of a criminal offense.

Finding out the identity of the culprit is one of the most important elements of the pre-trial investigation and the process of judicial review of criminal proceedings. Without identifying and analyzing information about a person who has committed a criminal offense, it is impossible to successfully implement the purpose of punishment, determine the degree of public danger, and assign a fair criminal punishment to a person who has committed a criminal offense.

Based on the analysis of the provisions of the Criminal Codes of Ukraine, the Republic of Lithuania, Sweden, Denmark, Spain, Austria and the Federal Republic of Germany, which, in turn, establish provisions regarding the specifics of taking into account the identity of the guilty party when imposing a punishment that is milder than that provided for by law, in this the article formulates conclusions aimed at improving the legislative regulation of Art. 69 of the Criminal Code of Ukraine. The practice of imposing a more lenient punishment than that prescribed by the criminal law of foreign countries depends on the jurisdiction, as well as the cultural characteristics of each individual state. The criminal codes of these countries establish that various aspects of the subject of the criminal offense must be taken into account when imposing a punishment, in particular, it can be the guilt of a person in committing a criminal offense, cooperation with law enforcement agencies and other factors.

Further analysis of the practice of foreign countries regarding the consideration of the identity of the guilty person when imposing a sentence that is milder than the one prescribed by law can ensure the introduction of amendments to Article 69 of the Criminal Code of Ukraine, as well as initiate the improvement of the application of the analyzed legal mechanism in the practice of the domestic judiciary when imposing punishments.

Key words: punishment, sentencing, purpose milder punishment than envisaged by the law, the person of the culprit, the subject of a criminal offence, accused, crime, criminal offence.

Постановка проблеми. Проблема вивчення особи винного у кримінальному провадженні є однією з провідних і водночас однією з найскладніших. Саме особа винного є носієм причини та умови вчинення кримінального правопорушення.

Це питання набуває особливої актуальності в умовах воєнного стану, який значною мірою визначається впливом загальнолюдського фактору, тобто того, як людина реагує на бойові дії, соціально-економічні зміни у державі, та поточні події у суспільстві.

Одним із важливих напрямів протидії злочинності є призначення покарання та інших заходів кримінально-

правового характеру з урахуванням принципів зазначених законодавством, характеру та ступеня суспільної небезпеки кримінального правопорушення, обставин його вчинення та особи винного.

Одним із найважливіших шляхів удосконалення інституту кримінальних покарань в частині призначення більш м'яких покарань, ніж передбачено законом, є порівняльний аналіз зарубіжного та національного законодавства. Враховуючи практику застосування досліджуваного питання за кордоном, можна уникнути неправильних шляхів трактування особи винного при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено

законом та вдосконалити норми кримінального законодавства України.

Аналіз основних досліджень. Питанням вивчення зарубіжного досвіду у сфері врахування особи винного при призначенні більш м'якого покарання ніж передбачено законом присвячено праці науковців, зокрема Тютюгіна В. І., Сахарук Т. В. та інших науковців.

Формування мети статті. Метою статті є розгляд особливостей врахування особи винного при призначенні більш м'якого покарання ніж передбачено законом, проведення правового аналізу норм Кримінального кодексу України та зарубіжних країн, що регулюють особливості врахування особи винного при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, відповідних доктринальних точок зору, а також практики застосування ст. 69 Кримінального кодексу України та вироблені на цій основі висновків, спрямованих на удосконалення національного законодавства.

Виклад основного матеріалу. Згідно зі статтею 69 Кримінального кодексу України, де зазначено: «за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного суд, умотивувавши своє рішення, може призначити основне покарання нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини цього Кодексу, або перейти до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин.» [4].

Відповідно до Постанови Пленуму ВСУ № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року пункт 3 зазначається: «...Досліджуючи дані про особу підсудного суд повинен з'ясувати його вік, стан здоров'я, поведінку до вчинення злочину як у побуті, так і за місцем роботи чи навчання, його минуле (зокрема наявність не знятих чи не погашених судимостей, адміністративних стягнень), склад сім'ї (наявність на утриманні дітей та осіб похилого віку), його матеріальний стан тощо» [7].

Тим самим, варто зауважити, що у даному пункті зазначається перелік характеристик, котрі суд при розгляді кримінальної справи повинен враховувати при призначенні особі покарання. Даний перелік є не вичерпним, відкритим.

Якщо аналізувати зарубіжний досвід, то Т. В. Сахарук розглядаючи врахування особи винного у кримінальному законодавстві США зазначає що в США діє спеціальна Комісія з питань призначення покарання, на яку в свою чергу покладено обов'язок встановлення даних обставин котрі характеризують особу винного. Федеральний закон, а саме Федеральні правила призначення покарання визначають порядок розгляду індивідуальних особливостей особи що вчинила кримінальне правопорушення. Варто зазначити, що у США існував закритий перелік тих характеристик, який піддавався оцінці судом при призначенні покарання, проте практика довела недосконалість такого підходу через неможливість індивідуалізації покарання. Тому на сьогоднішній день норми Правил встановлення покарання закріплюють не обов'язок, а можливість врахування характеристики особи підсудного при призначенні покарання [8, с. 132–133].

У ч. 1 ст. 62 Кримінального кодексу Литовської Республіки зазначено: «суд вивчивши обставини вчиненого злочинного діяння, може призначити більш м'яке покарання, ніж передбачено законом, підставами є те, що особа, котра вчинила злочинне діяння добровільно з'явилась із зізнанням, або сама повідомила про вчинене нею злочинне діяння, признала себе винною у його вчиненні, щиро кається у скоєному та (або) надала допомогу правоохоронним органам та суду у розслідуванні злочинного діяння, а також повністю або частково відшкодувала, або запла-

дила заподіяну нею майнову шкоду». Тобто у даній статті містяться підстави для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом у різних формах дійового каяття та обставинах, що пом'якшують відповідальність особи та характеризують дану особу, разом з відшкодуванням збитків або загладуванням заподіяної нею майнової шкоди [10]. Кримінальний кодекс України вважає це достатньою підставою для звільнення особи від кримінальної відповідальності відповідно до ст. 45 КК, та є не правом, а обов'язком суду.

Згідно з Кримінальним кодексом Данії, то підставою для призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, може бути стан сильного душевного хвилювання під час вчинення правопорушення або наявність інших відомостей про психічний стан особи чи обставини злочину, а також інші факти, що мають значення для застосування більш м'якого покарання, ніж передбачене законом [2].

Відповідно до Кримінального кодексу Швеції при визначенні ступеню тяжкості діяння, крім інших положень, враховуються, зокрема, такі пом'якшуючі обставини, якщо в конкретному випадку:

- 1) злочин був спричинений грубо злочинною поведінкою іншої особи;
- 2) обвинувачений, внаслідок психічного розладу чи емоційного хвилювання чи з будь-якої іншої причини меншою мірою здатний керувати своїми діями;
- 3) дії обвинуваченого були пов'язані з його явно вираженою затримкою у розвитку, з нестачею досвіду чи здібностей;
- 4) злочин було викликано сильним людським співчуттям;
- 5) діяння, яке не виключає кримінальної відповідальності, відноситься до тих, що регулюються главою 24» [6].

У зв'язку з цим Кримінальний кодекс Швеції містить чіткі вказівки щодо призначення більш м'якого покарання, ніж передбачено законом, і виходить за межі санкції відповідної статті.

У Кримінальному кодексі Швеції є спеціальне положення, яке передбачає, що особам які не досягли 21 року призначається більш м'яке покарання, ніж передбачено законом.

Законодавчі положення шведського кримінального законодавства вказують на те, недостатня обізнаність, досвід і розважливості правопорушника слід брати до уваги як пом'якшуючу обставину при призначенні покарання. Проте застосування цього положення є обмеженим, оскільки воно стосується в основному лише молоді. Крім того, сфера дії закону застосовується лише у випадках, коли причиною вчинення злочину стала певна «незрілість» особи. В КК України при призначенні покарання також враховується вік суб'єкта кримінального правопорушення. Так, в розділі XV «Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх», передбачає вичерпний перелік покарань, що можуть призначатися та межі кожного покарання відрізняються від закріплених в Розділі X «Покарання та його види». Варто зазначити, деякі покарання не призначаються особам пенсійного віку, для урахування вікових особливостей особи.

Саме в Кримінальному кодексу Австрії закріплено найбільш широкий перелік обставин, які суд враховуватиме при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом. Вони значною мірою характеризують поведінку суб'єкта кримінального правопорушення до, під час і після вчинення злочину. Водночас за кожної пом'якшувальної обставини законодавець намагається пояснити причину такої поведінки особи винного. Наприклад, ч. 1 ст. 34 Кримінального кодексу Австрії передбачає такі обставини, які пом'якшують покарання, як «вчиняє діяння швидше у зв'язку з наданою привабливою можливістю, а не з задалегідь наміченим наміром» і «вчиняє діяння віком від 19 до 21 року або, перебуваючи під

впливом нестабільного психо-емоційного стану, якщо особа погано розуміє сутність того, що відбувається, або якщо вона є занедбаною з погляду її виховання». Особливість законодавчої техніки визначення обставин, що пом'якшують покарання в КК Австрії, зокрема широке використання не тільки оціночних, а й досить розпливчастих термінів («здійснила дію вже давно», «погано розуміє сутність того, що відбувається, тощо») [9].

Стаття 65 Кримінального кодексу Іспанії передбачає, що обтяжуючі чи пом'якшуючі обставини, що виникають у зв'язку з психічним станом обвинуваченого, його особистими стосунками з потерпілим чи іншими особистими причинами, можуть бути підставами для призначення більш м'якого покарання або призначення більш суворого виду покарання винній особі [3].

Таким чином, норми Кримінального кодексу Іспанії передбачають віднесення пом'якшуючих обставин як до самого діяння, так і стосовно особи винного. Особливістю Кримінального кодексу Іспанії є те, що він передбачає конкретні правила щодо пом'якшення та обтяження покарання [10].

Кримінальне законодавство Німеччини досить точно визначає обставини, що стосуються особи винного, які слід брати до уваги при призначенні більш м'якого покарання, а саме: рушійні мотиви та наміри винного; хід думок, виявлених при вчиненні злочинного діяння, і воля, виявлена при його вчиненні; ступінь порушення службових обов'язків; характер діяння та наслідки діяння правопорушника; попереднє життя особи винного, його особисті та фактичні обставини та його поведінка після злочину, зокрема його зусилля відшкодувати завдану ним шкоду особі, що є потерпілою від протиправних дій та досягати угоди з потерпілою особою [5].

Висновки. Отже, при проведенні порівняння особливостей врахування особи винного при призначенні більш м'якого покарання ніж передбачено кримінальним законодавством зарубіжних країн та України, варто зазначити, що до переваг кодексів деяких зарубіжних країн є закріплення в них положень, які більш детально аналізують

особу суб'єкта кримінального правопорушення при призначенні покарання.

Розвиток кримінального законодавства України у сфері вивчення особи винного при призначенні більш м'якого покарання ніж передбачено законом залежить від співвіднесення його основних положень із нормами законодавства держав. В кримінальному законодавстві США існують спеціальні правила призначення покарання, де зазначені норми, що стосуються особи винного, також можна виділити те, що в країні існує окремий спеціально уповноважений орган, котрий займається збором інформації стосовно особи винного у злочині.

В Кримінальному кодексі Данії при призначенні більш м'якого покарання, ніж передбачено законом законодавець при аналізі суб'єкту що вчинив кримінальне правопорушення наголошує на аналізі душевного або психічного стану особи.

Кримінальний кодекс Швеції містить перелік обставин, що стосуються особи винного, котрі враховуються при призначенні покарання, а також зазначено спеціальну норму, де вказано, що особам які не досягли 21 року призначається більш м'яке покарання, ніж передбачено законом.

Найбільш позитивним в нормах Кримінального кодексу України є невичерпність обставин, які пом'якшують покарання, що дозволяють враховувати всі перелічені в зарубіжних Кримінальних кодексах обставини. Для вдосконалення національного законодавства варто проводити порівняльно – правові аналізи та доповнювати досліджуваної перелік, для збільшення можливості призначення більш м'яких покарань, ніж передбачено законом.

В даній науковій роботі було розглянуто питання доцільності вивчення зарубіжного досвіду для подальшого вдосконалення норм Кримінального кодексу України в частині врахування особи винного при призначенні більш м'яких покарань ніж передбачено законом. Було зроблено висновок про більш уточнений підхід щодо досліджуваного питання, що є необхідним для впровадження до національного законодавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Корабель М.Г., Призначення більш м'яких покарань, ніж передбачено законом, за порушення вимог пожежної та технічної безпеки. *Право і суспільство*. 2021. Вип. № 5. С. 259–263.
2. Кримінальний кодекс Данії. URL: https://web.archive.org/web/2011071959/http://www.pet.dk/English/Operational_tasks/Legal_basis/Penal_code.aspx
3. Кримінальний кодекс Іспанії. URL: http://artlibrary2007.narod.ru/kodeks/ ispanij_uk.doc
4. Кримінальний кодекс України № 2341-III від 5 квітня 2001 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>
5. Кримінальний кодекс Федеративної Республіки Німеччини. URL: http://rawsch.de/images/Ugolovnyiyi_Kodeks.pdf
6. Кримінальний кодекс Швеції. URL: [https://www.lotin.se/Fallor/Pdf/Brottsbalken_\(1962_700\).pdf](https://www.lotin.se/Fallor/Pdf/Brottsbalken_(1962_700).pdf)
7. Постанова Пленуму ВСУ № 7 «Про практику призначення судами кримінального покарання» від 24 жовтня 2003 року. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-03#Text>
8. Сахарук Т.В. Врахування особи винного при призначенні покарання за кримінальним правом США. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2004. № 28. С. 130–138.
9. Bundesrecht konsolidiert: Gesamte Rechtsvorschrift für Strafgesetzbuch, Fassung vom 03.06.2021. Bundesministerium für Digitalisierung und Wirtschaftsstandort.
10. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas: patvirtintas 2000 m. rugsėjo 26 d. įstatymu Nr. VIII-1968, įsigaliojo 2003 m. gegužės 1 dieną; Lietuvos Respublikos teisingumo ministerija. 14-oji pakeist. ir papild. laida. Vilnius: Registrų centras, 2013. 360 p.